

kifolyólag a piac által fontosnak tartott gazdasági központok közötti összeköttetés javult jelentősen és a vidék egyre inkább elzárva találta magát ezektől. A bevándorlási politika új iránya, az agyelszívás lett. Az Unióval szomszédos államokkal tárgyalások kezdődtek a közös piac kiterjesztésére. Ezzel egyidőben a kormányzati kiadásokat, és első sorban is a mezőgazdasági támogatásokat visszanyírták, a közműveket pedig magánosították. A szociális kohézió, és az integráció másodlagosnak számított. Már 2015-re Európa területi változásokkal kellett szembesülni. A gazdaság növekedés jelentős volt ugyan, de ebből az egyes régiók nem egyenlő mértékben részesedtek. Az ellenőrzési rendszer lazításának hatására nagymértékű bevándorlás indult meg a térségbe. Először a jólképzett szakemberek jelentek meg a munkaerőpiacon, majd az alacsonyabb képzettségű illegális bevándorlók is. E jelenség látható hatást gyakorolt Európa lakosságának összetételére. A trend scenárióhoz viszonyítva a népesség fiatalabb, városiasabb, és nemzetiségileg összetettebb lett. A városok kétarcúvá váltak. Bizonyos negyedek kapukkal és örökkel zárták el magukat a többségtől, és a társadalmilag leszakadt rétegektől.

2030-ra több strukturális változás hatása vált nyilvánvalóvá. Európa metropoliszai kizárólagos gazdasági és társadalmi központokká nőttek ki magukat, amelyek mágnesként vonzották a bevándorlókat. Ez főként a balkáni országok 2015-ös és Törökország 2020-as felvételével vált nyilvánvalóvá. Eközben viszont, a vidéki Európa, a népszerű turista központokat leszámítva hanyatló népességi mutatókat produkált. A biodiverzitás szintén gyors hanyatlásnak indult.

Konklúzió

Az imént bemutatott forgatókönyvek első sorban azt emelik ki, hogy Európának a közeljövőben számos kihívással kell szembenéznie, mely kihívásokra határozott választ is kell adnia. A fentiekben tárgyalt utópisztikus megközelítések a lehetségesen adható válaszok következményeit vették sorra. A klímaváltozással, az öregedéssel, és az energia árak növekedésével kénytelenek leszünk szembesülni, az általánosan választott politikai paradigmától függetlenül. Az ESPON beszámolók nem tekinthetők tudományos kutatásnak, de arra mindenképpen elegendőek, hogy az általuk tárgyalt kérdésekről, mind politikai, mind akadémiai körökben vitákat generáljanak.

Juhász Gergely Ákos

A két Európa humánbiztonsági története

Burgess, Peter, J.–Shahrbanou, Tadjbakhsh:

The Human Security Tale of Two Europes = Global Society, 24. Vol. 2010. 4. No. 44–465. p.

A tanulmány először feltárja a humán biztonság fogalmát, leszögezve, hogy a fogalom tartalma országoként, régióként változó, és a koncepció egyúttal alkalmas a Nyugat-Európai és Kelet-Közép Európai humán biztonsági helyzet leírására, összehasonlítására. Azonban a „tágabb” és „szűkebb” humán biztonsági felfogások további vitákat indukálnak. A humán biztonság koncepcióját az 1994-es ENSZ Humán Fejlesztési Programjáról (UNDP) írt Humán Fejlesztési Jelentésből eredeztetik a cikk szerzői. A Jelentés fő megállapítása, hogy a humán biztonsági kérdések elsősorban nem geopolitikai gyökereűek. A Biztonsági Párbeszéd kiadvány 2004-es különszámában Owen a témáról szóló átfogó tanulmányában megállapítja, hogy a vita három kérdéskör körül kristályosodik ki: az elmélet, a gyakorlat és a kritika kérdései köré. Az elmélet-vita a humán biztonság „szélesebb” és „szűkebb” értelmezési ellentétpárjára épül. Az utóbbit képviselők (pl. Krause, Mack) szerint az erőszakot mint változót egyedül kell alapul venni, míg az előbbieket (pl. Leaning, Alkire) figyelembe kell venni olyan változókat is, mint pl. a szegénység, a betegségek, a klímaváltozás stb. Az utóbbi időben a humán biztonságról szóló vitákban felmerült és központi helyet foglal el az Észak–Dél ellentétének kérdésköre. Ezen értelmezés szerint az alapvető különbség nem a *biztonságos/fejletlen*, ill. *nem biztonságos/fejletlen nemzetek* között van, hanem az ezen ellentétpárral leírható emberek között. Ebben az értelemben is ambivalens marad a humán biztonsági koncepció értéke, és a világban univerzálisan vagy relatíve való alkalmazhatósága nyitott marad. A kérdés az, hogy az 1994-es ENSZ-jelentés mögött álló Mahhub Ul Haq univerzalista megközelítése érvényes-e? Eszerint a humán biztonságot belső, hazai ügynek kell kezelni, beleértve a nyugati országok társadalmait is, azoknak a városi erőszaktól, munkavállalási bizonytalanságtól, egészségügyi járványoktól, a társadalmak militarizálódásától való fenyegetettségét is. Vagy a relativista értelmezés az igaz, amely szerint a Nyugatnak külpolitikai kérdésént kell kezelnie a humán biztonságot, ahol az „Észak” (pl. Kanada, Japán, az Európai Unió) a humán biztonság definícióját a külpolitikához adaptálja, és a humán biztonságot a „többiek” ügyeibe való beavatkozással, pénzügyi segítséggel, szankciókkal stb. kezeli.

A humán biztonság európai kontextusban

A humán biztonság koncepciójának koherensnek kell lennie, és az egyes régiókra általánosan alkalmazhatónak, legyenek azok fejlettek vagy fejlődők. Igaz ez a Nyugat-Európa versus Kelet-Európa viszonylatban is. A cikk szerzői ebben a viszonylatban is az univerzalista megközelítést fogadják el és ezt alkalmazzák. Az első fontos kérdés, hogy a mérés objektív vagy szubjektív alapon nyugodjék-e? Az objektív alapú mérés azt méri, hogy az emberek élete, egészsége, jóléte veszélyben van-e. A szubjektív mérés azt méri, hogy az emberek mit éreznek fenyegetésnek. A cikk szerzői az előbbi érzik relevánsnak, alkalmazhatónak.

Végre együtt, de vajon a humán biztonságban is együtt?

A Szovjetunió szétesése nagy reményeket ébresztett, hogy a két Európa, a Nyugat és a Kelet együtt fog fejlődni, és növekszik közöttük a szolidaritás. Ez nem következett be. Bár a berlini fal politikai értelemben már nem osztja meg a régiókat, a vasfüggöny helyén felépült a „humán biztonság fala”.

Az átmenet és a biztonság hiánya Kelet-Európában

A humán biztonság kulcskérdése Kelet-Közép-Európában a tervgazdaságból a piacgazdaságba való átmenet, ami a Nyugathoz való felzárkózás legbiztosabb módjának tekinthető. Azonban az állami struktúrák és működések átalakítása szükséges magával hozott kihívásokat és bizonytalanságot is. Egyes országokban ez a folyamat békésen zajlott le, másokban konfliktusokat és háborúkat hozott magával. Az átalakulás magával hozta a bizonytalanság érzését, amit a gazdaságok kezdeti összeomlása okozott, és az, hogy a globalizáció rászakadt ezen országokra. Az államok a bizonytalanságokat nem tudták közszolgáltatásokkal és társadalmi védőrendszerekkel kiegyensúlyozni. Az europaizálódás magával hozta ugyan a rendszerek demokratizálódását, a csatlakozás az egyénekre nézve mégis fájdalmas következményekkel járt, mert gyors ütemben nőtt a munkanélküliség, a társadalmi, vagyoni egyenlőtlenség. Kimondható, hogy az EU-tagság nem oldja meg automatikusan a humán biztonsági problémákat. A gazdag országokkal való földrajzi közelség ugyanakkor pozitívan hat a gazdaság és a jólét növekedésére. Másrészt a földrajzi közelség bizonytalanságot is generálhat. Az EU-hoz nem csatlakozott szomszédok közelsége növeli az emberkereskedelmet, a szervezett bűnözés, a csempészet kockázatát. Ezeket a káros folyamatokat csökkenti a Schengeni Egyezmény, ami a külső határok eredményesebb védelmét teszi lehetővé. Ez ugyanakkor gátolja a

határokon átnyúló kereskedelmi folyamatokat, melynek következtében a túlélésért, a pusztá létfenntartásért küzdő belső népesség körében növelheti az illegális tevékenységek mértékét. E jelenségek megfigyelhetők Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és keleti szomszédai viszonylatában.

Kevesebb, mint humán biztonsági nirvána

Kelet-Európa a humán biztonság terén a nyugat-európai modellt követi, azonban a világban lezajlott változások miatt a humán biztonsági helyzet Nyugat-Európában is romlik. A termelés alapú gazdaság egyre inkább szolgáltatás alapúvá válik egy globalizált világban. A jóléti társadalmak aggodalomra okot adóan egyre nagyobb kihívásoknak néznek elébe, egyre sérülékenyebbek a közösségek gazdasági, politikai, társadalmi, kulturális, sőt még morális téren is. A bevándorlás is változást hozott, megjelentek a szegénység új formái. Az új munkaformák, a kulturális szervezetek új formái a társadalmi és kulturális pozíciókban instabilitást eredményeztek. Az olyan kihívások, mint a politikai elégedetlenségek, a társadalmi széttagozottság, a globális gazdasági nyomás növelték az egyének bizonytalanságát.

A két Európa humán biztonsági története

A fenti háttér alapján a következő részekben a cikk megvizsgálja mindkét régió népessége humán biztonsági sérülékenységének változatos és széles körű jellemzőit.

Gazdasági bizonytalanság

Kelet és Közép-Európában ma is sok ember él a szegénység küszöb alatt, és kénytelen elviselni a munkaerőpiac növekvő bizonytalanságát. Nyugaton a szegénység inkább egyes társadalmi csoportok problémája (nők, fiatalok, idősek), illetve „déli” probléma. A szocialista rendszer egyik legnagyobb vívmánya, a nemi egyenlőségre épülő női munkavállalás elveszett, és e régióban része lett a humán biztonsági problémának.

Környezeti bizonytalanság

A két régió hasonló problémákkal küzd. Kelet-Európában a környezet elhanyagolása, a háborús konfliktusok az energiabiztonság hiányát, a víz- és a levegőszennyeződését okozták. Az átalakulás a víz- és szennyvízkezelés leromlását is magával hozta. Csak kis mértékben csökkent a levegőszennyezés mértéke. Nyugat-Európában is szembe kell nézni az energiaforrások szűkösségével, a levegőszennyezéssel, a globális klímaváltozással.

Egészségügyi bizonytalanság

Kelet-Európában a keringési betegségek vezető halálokok. A tbc is komoly veszélyforrás, különösen Romániában és Moldáviában. A fertőzött fecskendők átadása, a fiatalok fokozott szexuális aktivitása következtében elkerülhetetlen a HIV/AIDS járvány. Ugyanezek a humán biztonsági fenyegetések Nyugat-Európára is érvényesek.

Közösségi bizonytalanság

Kelet-Európában a fő fenyegetés a roma etnikai szegregáció, míg Nyugat-Európában az első, második és harmadik generációs bevándorlók fenyegetettsége. Kelet-Európában történelmi okokból jelentősek a nemzetiségi konfliktusok, gyenge a nemzetiségek védelme, gyakran fordulnak elő emberjogi jogséremlmek. Nyugat-Európában az utóbbi évtizedek tömeges bevándorlása miatt alakultak ki konfliktusok. A hagyományos társadalmi biztonság hiánya vezet az „etnikai-vallási” alapú szegregáció, társadalmi széttagozottság kialakulásához. A hagyományos európai érték, a tolerancia mértéke csökken. A „mi” és a „ti” konfliktus az egymástól való félelmen alapul. Ennek egyik példája a hollandok xenofóbiája a marokkóikkal szemben.

Politikai bizonytalanság

Kelet-Európában a nem demokratikus kormányok mindig veszélyforrást jelentettek állampolgáraikra. A rendszerváltás sok csalódással járt, a korrupcióval átitott politikai rendszerben sokszor nyújtanak rossz teljesítményt a politikusok. Ezek aláássák a közbizalmat, gátolják a külső és belső befektetői bizalmat, kétségbe vonják a közjavakhoz, a közszolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést. Nyugat-Európa nagy kihívása, hogy erősödik a félelem, hogy a társadalom nem minden tagjára terjed ki a biztonság. A biztonságot az emberek nem tekintik többé közjónak. Második ok a félelemre, hogy az állam a rendet egyre inkább erőszakos eszközökkel akarja fenntartani. Végül probléma, hogy a hírszerzési és katonai szervezetek egyre jobban behatolnak az emberek privát szférájába, sérülnek az emberi és polgári jogok, egyidejűleg nőnek a rendőrség jogosítványai.

Személyi bizonytalanság

Kelet-Európa egyes országaiban (pl. Fehéroroszország) alig érvényesül a vélemény- és szólásszabadság. Ez a nyugat-európai demokráciáiban és az EU-hoz csatlakozott kelet-közép-európai országokban általában nem probléma. Azonban itt is erodálódnak a személyes szabadság értékei. Pl. a terrorizmus elleni harc örvén az állam túlzottan korlátozza személyes szabadságjogok egy részét (pl. adatkezelés, adatvédelem). Súlyos problémát jelent az emberkereskedelem és a szervezett bűnözés.

Törvénytelen migráció

A megnövekedett illegális bevándorlás humán bizonytalansági helyzetet teremt a bevándorlóknál, miután ők ki vannak zárva a társadalombiztosításból, oktatásból, jóléti szolgáltatásokból. A legtöbben nők, és cselédként, illetve szexipari munkásként dolgoznak. Rasszizmus, idegengyűlölet és diszkrimináció kíséri a bevándorlást.

Megmerevedett konfliktusok

A régiók egyike sem immunis a legfőbb humán biztonsági fenyegetettség, a háború ellen. Pl. Bosznia-Hercegovinában 2,2 millió ember kényszerült elhagyni lakóhelyét. Európában a sok megmerevedett konfliktus kezelésére nagy erőfeszítéseket tesznek a folyamatok monitorizálásától kezdve olyan robusztus mechanizmusok működtetésével is, mint amilyen a Dél-Kelet-Európai Stabilitási Egyezmény.

Juhász Gergely Ákos

Mennyire lehet válogatós az Európai Unió az új tagállamok kiválasztása kapcsán?

Carroll, Dean: How selective should the European Union be when selecting its future members? = Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 12. vol., 2010. 3. no, 275–289. p.

Széles körben elfogadott tény, hogy az Európai Unió (EU) 2004-es, ötödik bővítési hulláma során csatlakozott államokban a demokrácia megszilárdulásához és a hangsúlyosabb piacgazdaság felé történő elmozduláshoz vezetett az uniós gazdasági és társadalmi eszmék terjesztése az adott, közép- és kelet-európai térségben. A jelenlegi gazdasági válság ellenére – mely kis híján több ország, köztük Lettország és Románia csődjéhez vezetett – az EU elvei tovább folytatják hódító útjukat kelet és dél felé, a béke, a stabilitás, az összhang és a gazdasági növekedés megteremtése reményében.

Nagy kihívás feltételek szabásával megteremteni a megfelelő környezetet Bulgária, Románia, Horvátország, Macedónia, Albánia, Szerbia és Montenegró, Törökország, Koszovó, valamint Bosznia-Hercegovina számára, hogy alkalmazni kezdhessenek az uniós jogszabályok és gyakorlatok megvalósíthatóságához vezető gazdasági és társadalmi reformokat. A Balkán államain kívül ráadásul Ukrajna, Moldova, Fehéroroszország, Marokkó és Grúzia is jelezte hosszú távú csatlakozási szándékát.